

**Използване на изкуствен интелект при разработване
на дипломни работи и докторски дисертации**
Благовест Белев

**Use of Artificial Intelligence in the Development
of Undergraduate and PhD Theses**
Blagovest Belev

Abstract:

This paper presents a review and analysis of contemporary scientific publications addressing the use of artificial intelligence (AI) in the development of undergraduate theses and doctoral dissertations within the context of the digital transformation of education. With the rapid advancement of generative AI technologies, academic writing is undergoing significant changes affecting students, faculty members, and institutional practices. The study is based on an analysis of publications from major scientific databases for the period 2023–2025, including systematic reviews, empirical studies, and ethical frameworks.

The findings indicate that AI is widely used to support key stages of the research process, such as idea generation, text structuring, literature review, language editing, and data processing. These technologies enhance the efficiency and accessibility of academic writing while simultaneously transforming traditional educational models by introducing new forms of learning, teaching, and assessment. At the same time, significant challenges are identified, including issues related to academic integrity, authorship, reliability of generated content, and the need for transparency in AI use.

Keywords: Artificial Intelligence, Undergraduate Thesis, PhD Thesis

For contacts: Prof. Blagovest Belev PhD, Nikola Vaptsarov Naval Academy, b.belev@nvna.eu

ВЪВЕДЕНИЕ

Бързото развитие на технологиите за изкуствен интелект (AI), и по-специално на генеративните езикови модели, оказва съществено влияние върху съвременните образователни практики и научноизследователската дейност. В периода след 2023 г. тези технологии навлязоха интензивно във висшето образование, като по този начин трансформираха методиката, по която студентите и докторантите разработват дипломни работи и докторски дисертации. AI инструментите все по-често се използват за генериране на текст, структуриране на научни изследвания, извършване на литературни обзори и редакция на академични материали.

В контекста на дигиталната трансформация на образованието, изкуственият интелект се утвърждава като ключов фактор, който променя традиционните модели на преподаване, учене и оценяване. Според редица изследвания AI може да бъде разглеждан като „когнитивен асистент“, подпомагащ процеса на академично писане чрез повишаване на ефективността, подобряване на езиковото качество и улесняване на достъпа до научна информация [1, 2]. В същото време се наблюдава нарастваща зависимост от подобни технологии, което поставя под въпрос развитието на критичното мислене и самостоятелната научна работа.

Наред с потенциалните ползи, използването на AI в разработването на дипломни работи и дисертации поражда редица етични и методологични предизвикателства. Сред най-често обсъжданите проблеми са свързани с

академичната честност, възможността за неоторизирано използване на генерирано съдържание, липсата на прозрачност и въпросите за авторството [3, 4]. Освен това, цитираните и други изследователи подчертават риска от генериране на неточна или подвеждаща информация, известна като „hallucination“, което поставя под съмнение надеждността на AI като източник в научните изследвания [5].

В резултат на тези процеси се очертава необходимост от разработване на ясни институционални политики и етични рамки за използване на AI във висшето образование. Международни организации като Комитетът за публикационна етика (COPE) и Европейската федерация на академиите на науките и хуманитарните науки (ALLEA) вече поставят акцент върху принципите на прозрачност, отговорност и отчетност при използването на нови технологии в научната дейност [6, 7]. Въпреки нарастващия брой публикации по темата, все още липсва синтезиран и систематизиран анализ, насочен конкретно към ролята на AI в разработването на дипломни работи и докторски дисертации в контекста на дигиталната трансформация на образованието. Настоящата статия има за цел да запълни тази празнина чрез извършване на обзор и критичен анализ на съвременните научни изследвания в тази област. Основният изследователски въпрос, на който статията търси отговор, е какви са основните направления, ползи и рискове при използването на изкуствен интелект в разработването на дипломни работи и докторски дисертации в условията на дигитална трансформация на образованието.

МЕТОДИ НА ИЗСЛЕДВАНЕ И РЕЗУЛТАТИ

Настоящото изследване използва ограничен обзор на научната литература с цел анализ на съвременните публикации, посветени на използването на изкуствен интелект (AI) при разработването на дипломни работи и докторски дисертации. Обзорът е насочен към идентифициране на основните тенденции, приложения, ползи и предизвикателства, свързани с използването на AI в академичното писане в контекста на дигиталната трансформация на висшето образование.

Подборът на литературните източници е извършен чрез търсене в основни научни бази данни, включително Scopus, Web of Science и Google Scholar. Обхванат е периодът 2023–2025 г., който отразява интензивното развитие и внедряване на генеративните AI технологии. Използвани са ключови думи и техни комбинации, като „изкуствен интелект в образованието“, „AI академично писане“, „ChatGPT във висшето образование“, „AI при дипломни работи“ и „AI при дисертации“.

Критериите за включване обхващат рецензирани научни статии и доклади от конференции, които разглеждат приложението на AI във висшето образование и процесите на академично писане. Изследвания, фокусирани единствено върху техническите аспекти на AI без образователна насоченост, са изключени. Подбраните публикации са анализирани с цел извеждане на повтарящи се теми и закономерности.

Анализът е проведен чрез качествен синтез на избраните изследвания, което позволява идентифицирането на четири основни тематични направления: приложения на AI в академичното писане, образователни ползи, етични и правни

предизвикателства и трансформация на ролята на преподавателя-ръководител в условията на дигитализирана образователна среда.

Анализът на подбраните научни публикации за периода 2023–2025 г. показва, че използването на изкуствен интелект в разработването на дипломни работи и докторски дисертации се развива в няколко ясно обособени направления. Установява се нарастваща интеграция на AI инструменти в различни етапи от научноизследователския процес, съчетана с повишен интерес към етичните и педагогическите последици от тяхното използване.

Приложения на AI в академичното писане

Резултатите показват, че AI се използва активно като инструмент за подпомагане на ключови дейности, включително генериране на идеи, структуриране на текст, изготвяне на литературни обзори, езикова редакция и обработка на данни. Генеративните модели, като ChatGPT, Gemini и други, се утвърждават като ефективни средства за ускоряване на процеса на писане и подобряване на езиковото качество на научните текстове.

Образователни и технологични ползи

Анализираните изследвания подчертават редица предимства, свързани с използването на AI в академичната среда. Сред тях се открояват повишаването на продуктивността, улесняването на достъпа до научна информация и подкрепата за студенти с различно ниво на езикова подготовка. AI се разглежда като „когнитивен асистент“, който подпомага обучаемите при организирането и формулирането на научни идеи.

Рискове и ограничения

Наред с ползите, в литературата се идентифицират и съществени рискове. Най-често обсъжданите проблеми включват възможността за нарушаване на академичната честност, генериране на некоректна или подвеждаща информация, както и липсата на ясно дефинирано авторство. Допълнително, се отбелязва рискът от прекомерна зависимост от AI, което може да доведе до ограничаване на критичното мислене и аналитичните умения на обучаемите.

Нагласи на студенти и трансформация на ролята на преподавателя

Изследванията показват, че студентите и докторантите възприемат AI едновременно като полезен инструмент и като потенциален източник на етични дилеми. В този контекст се наблюдава трансформация на ролята на преподавателя – от традиционен оценител към ментор и модератор на процеса на използване на AI. Това изисква развитие на нови дигитални и педагогически компетентности.

Таблица 1. Анализ на основни публикации относно използването на AI в академичното писане

Автор(и)	Година	Метод	Основен фокус	Ключови изводи
Dwivedi et al.	2023	Обзор	Генеративен AI	AI трансформира академичното писане и научната комуникация
Kasneci et al.	2023	Аналитичен преглед	AI в образованието	AI подпомага обучението, но изисква етични рамки
Stokel-Walker & Van Noorden	2023	Научен анализ	AI в науката	Риск от некоректна информация и промяна на научните практики

**ЧЕТВЪРТА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ С МЕЖДУНАРОДНО УЧАСТИЕ
„ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО –
ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ“**

Cotton et al.	2024	Емпирично изследване	Академична честност	Повишен риск от плагиатство при използване на AI
Khalifa	2024	Систематичен обзор	AI в писането	AI подпомага всички етапи на научното писане
MDPI (различни автори)	2025	Емпирични изследвания	Студентски нагласи	Смесено възприемане – ползи и етични притеснения

Получените резултати от литературния обзор потвърждават, че използването на изкуствен интелект (AI) в разработването на дипломни работи и докторски дисертации е не само технологична иновация, но и съществен фактор за трансформация на образователния процес във висшето образование. Наблюдава се ясно изразена тенденция към интеграция на AI като инструмент, който подпомага научноизследователската дейност, но същевременно променя традиционните академични практики.

Анализът показва, че в съществуващата литература доминира разбирането за AI като средство за повишаване на ефективността и достъпността на академичното писане. Въпреки това, различните автори подчертават, че тази ефективност често е съпроводена с риск от формализиране на научния процес и намаляване на дълбочината на критичното мислене. Това противоречие очертава едно от основните напрежения в съвременната образователна среда – балансът между автоматизация и интелектуална автономия на обучаемите.

От гледна точка на дигиталната трансформация, AI може да бъде разглеждан като катализатор за въвеждане на нови педагогически модели. Традиционният подход, при който акцентът е върху крайния писмен продукт, постепенно се измества към оценяване на процеса на създаване на знание, включително начина, по който се използват дигитални инструменти. Това предполага необходимост от преосмисляне на критериите за оценяване на дипломни работи и дисертации, като се включат аспекти като прозрачност при използването на AI и способност за критична интерпретация на генерираното съдържание.

Съществен елемент на трансформацията е и променящата се роля на преподавателя. В условията на широко достъпни AI инструменти преподавателят вече не е единствен източник на знание, а се превръща в организатор, ментор и регулатор на учебния процес. Това изисква развитие на нови компетентности, включително дигитална грамотност, способност за работа с AI и умения за оценка на неговото използване от страна на студентите.

Наред с педагогическите аспекти, дискусиата в научната литература акцентира върху необходимостта от изграждане на ясни етични и институционални рамки. Липсата на стандартизирани правила за използване на AI в академичното писане създава риск от нееднозначни практики и нарушаване на принципите на академичната честност. В този контекст се очертава необходимост от разработване на политики, които да регламентират допустимите форми на използване на AI, както и изисквания за неговото деклариране в научните разработки.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящото изследване представи обзор и анализ на съвременните научни публикации, свързани с използването на изкуствен интелект в разработването на дипломни работи и докторски дисертации в контекста на дигиталната трансформация на образованието. Резултатите показват, че AI се утвърждава като значим инструмент, който подпомага различни етапи от академичното писане и научноизследователската дейност, като допринася за повишаване на ефективността, достъпността и качеството на научните разработки.

В същото време анализът подчертава, че използването на AI е свързано със съществени предизвикателства, включително рискове за академичната честност, надеждността на информацията и развитието на критичното мислене. Тези противоречия очертават необходимостта от балансиран подход, при който изкуственият интелект се използва като подпомагащ инструмент, а не като заместител на научното познание и интелектуалната автономия на обучаемите.

В контекста на дигиталната трансформация на висшето образование се налага преосмисляне на педагогическите модели, критериите за оценяване и ролята на преподавателя. Необходима е разработка на ясни институционални политики и етични стандарти, които да регламентират използването на AI в академичното писане и да гарантират прозрачност и отговорност.

Като перспектива за бъдещи изследвания се очертава необходимостта от разработване на методологии за оценка на въздействието на AI върху качеството на научните разработки, както и изследване на ефективни модели за интегриране на AI в образователния процес.

ЛИТЕРАТУРА

1. Dwivedi, Y. K., et al. (2023). So what if ChatGPT wrote it? Multidisciplinary perspectives on opportunities, challenges and implications of generative conversational AI. *International Journal of Information Management*, vol. 71, August 2023
2. Kasneci, E., et al. (2023). ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education. *Learning and Individual Differences*, vol. 3, April 2023.
3. Stokel-Walker, C., & Van Noorden, R. (2023). What ChatGPT and generative AI mean for science. *February 2023 Nature* 614(7947):214-216. DOI: 10.1038/d41586-023-00340-6.
4. Cotton, D. R. E., Cotton, P. A., & Shipway, J. R. (2024). Chatting and cheating: Ensuring academic integrity in the era of ChatGPT. *Innovations in Education and Teaching International*, 61(2), 228–239.
<https://doi.org/10.1080/14703297.2023.2190148>
5. Khalifa, M. (2024). Using artificial intelligence in academic writing and research: A systematic review. *AI and Education*, 1(1), 1–15.
6. COPE. (2023). Guidelines on AI and authorship. Достъпно на: <https://publicationethics.org/guidance/cope-position/authorship-and-ai-tools>.
7. ALLEA. (2025). The European Code of Conduct for Research Integrity. Достъпно на: <https://allea.org/code-of-conduct/>.